

Pospíšil, Ivo

Jubilejní sborník jako introspekce i retrospekce

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2002, vol. 51, iss. X5, pp. 119-121

ISBN 80-210-2811-4

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103009>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Problémy času a priestoru vo svetovej literatúre tvoria ďalšiu časť príspevkov v zborníku. V nej sa na materiáli umeleckého textu aplikujú podnetné vstupy do štruktúry textu. Už i tak, že sa odkazuje na nadnárodné kultúrne motivácie a na psychológiu literárnej postavy, ako to ponúkli vo svojich prácach I. Albertová, N. Ihnativ z Ľvova, ale aj ďalší, spravidla vedeckí a pedagogickí pracovníci Ľvovskej univerzity.

Azda je len prirodzené, že argumentácia na ozvennosť činov či postojov rytiera Dona Quichota a podnetnosť filozofie osamelého jednotlivca v krízovej osobnej i spoločenskej situácii, hoci „iba“ v literárnom texte sa nebude riešiť sentimentálnym či neoromantickým gestom, čo už naznačuje Cervantesova postava rytiera Dona Quichota či jeho sluhu Sancha Panzu. Spoločne si hľadajú paralely s takou postavou, ktorá je komponovaná dovnútra a s reflexiou o zmysle bytia i o hodnote života v tvorbe G. Flauberta, G. de Maupassanta, H. Hesseho, K. Čapka (N. Kopyšťanská, Ľvov), Dickensa (N. Tyčyniová, Ľvov), ale aj J. Iwaszkiewiczza (N. Pozňaková), F. Werfela, T. Manna, R. Rollanda (S. Fysková, Ľvov) či J. Bobrovského (T. Lukčuk, Ľvov) a A. Vášovej (Z. Stanislavová, Prešov) alebo O. Hončara (I. Voronovská, Ľvov).

Psychológia v literárnom texte sa v poslednej časti zborníka otvára širokému spoločenskovednému výskumu umeleckého textu v dialógu s kultúrou, intertextualitou, interpretačnými možnosťami nového čítania starých textov, čím sa „všetko“ dostáva na os dialógu medzi realizmom, realitou, skutočnosťou a jej výrazom v postmoderne (M. Kovaľová, Ľvov). A tak odkazy na binárne opozície v štruktúre princípov románového celku (O. Bandrovská, Ľvov), prechýľovanie sa štýlu do nástrojov epickej výpovede (N. Vypaňjak, Ľvov) či alúzia na Ahasvera v tradičnej štruktúre textu ako jej funkčný výraz (N. Poliščuk, Ľvov) jasne naznačujú, že sa sondy do noetiky a nazerania textu ako autonómneho autorského javu spájajú s jeho novým estetickým a sémantickým „čítaním“.

Ľvovské „čyčerinské čítaňa“ sú výzvou pre európsky meziliterárny výskum už i preto, lebo majú čo povedať svojim objektívne podnetným poznávacím výsledkom.

Cervantesovský zborník z Ľvova nečaká osud väčšiny tých „konferenčných“ vydání, čo majú predovšetkým poslanie dokumentu. Aj preto nie, lebo je na čo nadväzovať z jeho myšlienok a vzťahov, teda impulz ukrajinských výskumníkov volá po svojom metodologicky podnetnom naplnení.

Viera Žemberová

JUBILEJNÍ SBORNÍK JAKO INTROSPEKCE I RETROSPEKCE

Literární věda. Litterarum studia. Literární věda osudem i volbou (K 70. narozeninám Jiřího Svobody). Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis, č. 4, Ostrava 2000.

K jubileu významného českého literárního vědce prof. Jiřího Svobody (nar. 19. 1. 1931 v Místku) připravila jeho mateřská alma mater vskutku reprezentativní sborník pokrývající via facti rozlehlý čas a prostor od doby Karla Velikého po naše dny, od historie k literatuře a výtvarnému umění. Literární příspěvky ovšem dominují. V čele svazku stojí biografická glosa Vladimíra Justla Životachod J. S., která se víceméně úspěšně snaží spojit jubilantův rutinní životopis s mírnou recesí a zdůrazněním Svobodových kreativních dominant, jimiž jsou mj. česká literatura 20. století (Jiří Haussmann, proletářská poezie a Devětsil, Jaroslav Seifert), zvláště její regionální varianty (Vojtěch Martínek) – nemluvě o přehledových příručkách. Škoda, že se tu nenašlo místo pro hlubinnější reflexi i kompletní nebo alespoň výběrovou bibliografii.

Vlastimila Čechová v úvodní studii sborníku Langobardi a Evropa doby Karla Velikého (9–13) píše o kulturních proudech karolinské doby, o langobardském umění, které ovlivnilo stavitelskou činnost Karlovi od r. 776, a sleduje vývoj a funkci raněstředověkých kulturních center, v nichž klíčovou úlohu má kromě Langobardů také anglosaský svět fungující v přímém napojení na seвероitalská centra. K lingvistickým studiím patří společná práce Jiřího Damborského a Evy Mrhač-

vé frazeologie korelativních sloves pohybu v současné češtině a polštině (synchronní stav) se závěrem, že „korelativní slovesa pohybu vystupují v češtině a polštině do celé škály frazeologických jednotek – od takových součástí textu, jakými jsou lexikalizovaná přirovnání s komparátorem a rčení různého charakteru sloužící jako stavební materiál textu až po samostatné mikrotexty, jakými jsou pořekadla a přísloví“ (s. 21), přičemž autoři současně upozorňují na nezbytné zkoumat shodné i rozdílné jevy vzhledem k jiným jazykům (němčina, angličtina). Lubomír Dokoupil píše ve své studii o přínosu Vincence Praska a Josefa Zukala jako zakladatelů dějepisectví ve Slezsku ke studiu hospodářských a sociálních dějin (23–28).

Inspirativně píše Aleš Haman o typologické paralele české a francouzské poezie parnasistní v 19. století ve smyslu Fryčerovy teze o dvojí vrstvě v generaci parnasistů (progresisté a fantasisisté): „O tom, jak silný byl vliv parnasistní poetiky v naší poezii osmdesátých a ještě i devadesátých let, svědčí i dílo Antonína Sovy, v jehož prvních sbírkách vysledovala literární historie zřetelné stopy stylu francouzského básníka F. Coppéa, u nás v tomto období velmi oblíbeného.“ (s. 31)

Petr Holý analyzuje ve studii *Duch země – země ducha* (33–37) tvorbu malíře Břetislava Bartoše. Petr Hora v živě napsané stati pohlíží na písemný kontakt Karla Schulze a Jaroslava Durycha (39–48), který se – jak se zdá – po romantickém vznětu Schulzově zadrhl na Durychově článku o Anežce Schulzové uveřejněném v *Akordu*. Přesah lingvisticko-literárněvědný nápaditě uplatnil Jaroslav Hubáček ve studii *O humoru sociolektismů* (49–52): jde o humorně motivované neologismy-argotismy či professionalismismy, často jen dobově užívané, typu „šerif“ (ve smyslu „ředitel školy“) nebo „vlastenec“ (ve smyslu „vlastní gól“). Autor došel k závěru, že „jako nejproduktivnější se jeví přenášení slovního významu (sémantické tvoření), založené na osobité asociaci některých směrů v rovině vnější podobnosti nebo vnitřní souvislosti názvu výchozího a nově tvořeného; jde tedy o metaforizaci a metonymizaci...“ (s. 51) Analyzou knihy Matěje Tannera *Hora Olivetská* (1. vyd., pravděpodobně 1666) se zabývá Jan Malura (53–60). Miroslav Mikulášek se studii o neopikareskním románu v mytické hře „znesvěcení“ a „destrukce“ (Hašek – Erenburg – Ilf a Petrov) vrací k svým starším pracím a přehodnocuje a doplňuje jejich metodologická východiska a vyústění (61–68). Milan Myška si ve studii *Rudoltická knihovna hr. Alberta Josefa Hodice* (69–76) všimá obecně problematiky zámeckých knihoven, zatímco Jiří Opelík inspirativně mapuje barevnost v díle Jana Skácela (77–82): „...barvy spoluvytvářejí hodnotový systém Skácelovy poezie, rozhodně v ní nejsou pouze prvkem dekorativním.“ (81) Libor Pavera publikuje podnětnou korespondenci Jana Čepa s Josefem Vašicou (63–102) a Zdeněk Pešat upozorňuje na úlohu hudebních titulů ve *Vrchlického lyrice* (103–106). Na některé práce M. Kopeckého navazuje E. Petrů ve studii *Osmanská říše a česká literatura 16. a první poloviny 17. století* (107–112). Jaroslav Pleskot analyzuje lidovou hru o sv. Cecilii, zatímco Zdeněk Smolka v solidní stati zkoumá prvky existencialismu u Halase a Ortena: „Halas tak představuje v naší poezii myšlenkový existencialismus, Orten jeho úpadek a konec.“ (124) Alena Štěrbová se inspirativně vrací k Hrubínovu typu lyrického dramatu s důrazem na symboliku motivu dítěte (125–129), Martin Tomášek ukazuje hru s čtenářem jako stavební princip povídky K. M. Čapka-Choda *Zaviněný úpadek Jana Vohnoutka* (131–135). K době známému fenoménu prostorovosti literatury (tentokrát pro mládež) se vrací Svatava Urbanová (137–143); Viktor Viktora zase zkoumá tzv. muzejní zlomek *Mastičkáře*. Zajímavým pokusem o bilaterální komparatistickou sondu je studie Jana Vorla o Čechovově povídce *Mnich a Zeyerově Opálové misce* (151–158), i když mám výhrady k poněkud mechanickému roztržení obou děl a místy i k aplikaci tezí C. G. Junga. Sborník uzavírá polský bohemista Józef Zarek glósou o nové české literatuře v Polsku.

Sečteno a podtrženo – sborník je dokladem známého dilematu, jenž se v případech jubilejních miscellanei často objevuje: rozptýlenost, polytematičnost, nezácilenost. Na druhé straně přináší četné práce v podstatě interdisciplinárního charakteru a záměrně či nezáměrně ukazuje na prolínání, mosty a tunely mezi zdánlivě odlehlými okruhy problémů. Chtěl bych však upozornit ještě na jeden problém, který je dnes bohužel běžný: na nedostatečně vědomí širších souvislostí. Např. ve studii o Skácelově barevnosti postrádám řadu prací o tzv. barevné paletě, které se objevily už před mnoha lety; samosebou se rozumí, že barevnost se nezkoumá jako dekorace, ale jako hodnotová kategorie, i když i dekorativní použití má axiologický a sémantický aspekt... Problémem však zůstává, kde je hranice, kde se barva v literárním díle stává funkčně a axiologicky výrazněji zatí-

ženou... Ve stati o prostorovosti artefaktu zase postrádám uvedení teoretických souvislostí, třeba Bachelarda, Bachtina a jeho časoprostor aj. K vcelku korektním anglickým resumé, která všechny studie doprovázejí, mám jednu systémovou výhradu týkající se však jen některých. K českým názvům děl je dobré do závorky připojit i jejich anglický ekvivalent, ale co je nejpodstatnější: nelze uvádět jen české překlady děl cizích autorů, jak se to stalo v resumé k stati M. Mikuláška; *Osudy dobrého vojáka Švejka*, *Bouflivý život Lazika Rojšt Vance*, *Dvanáct křesel* nebo *Zlaté tele* nutno uvádět v originále a v závorce s běžným názvem díla v angličtině (všechna díla anglicky samozřejmě nejednou vyšla).

Ivo Pospíšil

ESOTERISMUS RUSKÉ MODERNY V NOVÝCH VÝZKUMECH

Światło i ciemność. Motywy ezoteryczne w literaturze rosyjskiej przelomu XIX i XX wieku, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001.

Polská literární věda, věnující studiu ruské moderny systematickou pozornost, se v průběhu posledního desetiletí zaměřuje i na výzkum duchovních proudů, jež ji v mnoha směrech ovlivňovaly a do značné míry spoluutvářely. Jako první se po cestách výzkumu dějin spiritismu a okultismu a jejich odrazu v ruské literatuře vydal vřatislavský badatel Tadeusz Klimowicz (Tadeusz Klimowicz: *Poszukujący, nawiedzeni, opętani. Z dziejów spirytyzmu i okultyzmu w literaturze rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992), jenž tak do jisté míry reagoval na tendence charakteristické pro ruskou societu pogorbačevovské éry. Na jeho panoramatický přehled autorů, kteří byli s esoterismem tak či onak spjatí, ať již jako jeho stoupenci (např. N. Leskov, A. Tolstoj, V. Solovjov, V. Brjusov, A. Bělyj), nebo odpůrci a kritici, jako I. Turgeněv, F. Dostojevskij či L. Tolstoj, navázal nyní kolektiv autorek gdaňského centra. Na univerzitě v Gdaňsku se výzkum ruské moderny věnují systematicky řadu let, a to jak pořádáním konferencí, tak publikační činností. Posledním výstupem je sborník studii *Światło a tma*, věnovaný studiu esoterických motivů v ruské literatuře přelomu 19. a 20. století.

Čtveřice autorek se v recenzované knize soustředila na klíčové problémy esoterismu, jež v té či oné míře ovlivnily soudobé filozofické i literární myšlení. Sborník uvádí a uzavírá jeho redaktorka Alžběta Biernatová. V první studii *V prostředí modernistického esoterismu* mapuje situaci v ruské literatuře fin de siècle, úzce spjaté s francouzskou a vůbec západoevropskou kulturou. Podává v ní systematický přehled sekundární literatury (z novějších prací srov.: N. Bogomolov, *Russkaja literatura načala 20 v. i okkul'tizm*, Moskva 1999) a mapuje průběh esoterismu včetně působení svobodných zednářů, jehož hlavní rozkvět nastává v letech 1910–17. Za jeho formální ukončení autorka označuje r. 1926. Upozorňuje na široké působení tohoto hnutí i mimo hlavní ruská centra, na jeho značnou různorodost i na jeho propojení s jinými projevy esoterismu, jež se snaží zmapovat studie daného sborníku.

Monika Rzczycka sleduje v následujících dvou pracích vlivy okultismu, gnóze a kabaly ve filozofickém i básnickém díle Vladimíra Solovjova a projevy solárního kultu v románu Andreje Bělého *Sříbrný holub*. U V. Solovjova a jeho následovníků se zaměřuje na filozofickou devizu Sofie jako výrazu Moudrosti Boží a symbolu Duše Světa, jejíž kořeny spatřuje spolu s Pavlem Florentským v byzantské náboženské tradici *Životů Svatých*. Jméno i charakteristika Sofie jako krásné dívky se světlou tvář, ozdobené zlatem a drahými kameny, v níž rodiče poznali výraz Boží Moudrosti, se totiž vyskytuje již v *Životě sv. Konstantina*, aktualizovaném ruským vydáním z r. 1908. S odkazem na citovanou práci T. Klimowicze autorka upozorňuje na silný podíl okultismu v Solovjovově utváření představ o Sofii. Tuto skutečnost mohou potvrdit vlastním výzkumem moskevského archivu Institutu M. Gorkého, v němž se dochovala nepublikovaná studie G. I. Čulkova, analyzující filozofy automatické záznamy z okultistických seancí, do nichž se zatoulaly i osobní